



ZAPROM PROJEKTNA PRIPOROČILA
PREPORUKE PROJEKTA ZAPROM
ZAPROM PROJECT RECOMMENDATIONS





ZAPROM PROJEKTNA PRIPOROČILA
PREPORUKE PROJEKTA ZAPROM
ZAPROM PROJECT RECOMMENDATIONS

Slovenija, Srbija, 2022

ZAPROM projektna priporočila
Preporuke projekta ZAPROM
ZAPROM project recommendations

© **ISCOMET Institute for Ethnic and Regional Studies, 2022**

Založnik/Izdavač/Publisher:

ISCOMET Inštitut za etnične in regionalne študije
ISCOMET Institute for Ethnic and Regional Studies
Pupinova ulica 6, SI-2000 Maribor, Slovenija; www.iscomet.org

Uredniki/Urednici/Editors:

Professor Emeritus Dr Silvo Devetak, Franc Mlinar, MA, Prof. Dr Goran Bašić, Doc. Dr Vera Klopčič

Grafično oblikovanje/Grafički dizajn/Graphic design: Dejan Paska

Dostopno tudi na/Dostupno na/Available: <https://www.iscomet.org/ZAPROMPRIPOROCILA.pdf>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

331.5(=214.58)(497.4+497.11)(047)(0.034.2)

ZAPROM projektna priporočila [Elektronski vir] = Preporuke projekta ZAPROM =
ZAPROM project recommendations / [uredniki Silvo Devetak ... [et al.]. - E-publikacija. -
Maribor : ISCOMET, Institute for Ethnic and Regional Studies, 2022

Način dostopa (URL): <http://www.iscomet.org/ZAPROMPRIPOROCILA.pdf>
ISBN 978-961-6602-14-3
COBISS.SI-ID 119613443



Projekt financira Program Evropske unije za pravice,
enakost in državljanstvo (2014-2020).

This project is funded by the European Union's
Rights, Equality and Citizenship Programme
(2014-2020)

Publikacija je bila pripravljena s finančno podporo Evropske unije.
Za njeno vsebino so odgovorni izključno projektni partnerji in ne odraža nujno stališč Evropske unije.
Ova publikacija je pripravljena uz finansijsku podršku Evropske unije.
Njen sadržaj je isključiva odgovornost projektnih partnera i ne odražava nužno stavove Evropske unije.
This publication was prepared with the financial support of the European Union.
Its contents are the sole responsibility of the project partners and do not necessarily reflect the views of
the European Union.

KAZALO / SADRŽAJ / CONTENTS

PRIPOROČILA ODLOČEVALCEM IN DELEŽNIKOM V REPUBLIKI SLOVENIJI IN REPUBLIKI SRBIJI TER PRIPOROČILA PRISTOJNIM ORGANOM IN AGENCIJAM EVROPSKE UNIJE.....	7
PREPORUKE DONOSIOCIMA ODLUKA I ZAINTERESOVANIM STRANAMA U REPUBLICI SLOVENIJI I REPUBLICI SRBIJI I PREPORUKE NADLEŽNIM ORGANIMA I AGENCIJAMA EVROPSKE UNIJE.....	13
RECOMMENDATIONS TO DECISION-MAKERS AND STAKEHOLDERS IN THE REPUBLIC OF SLOVENIA AND IN THE REPUBLIC OF SERBIA AND RECOMMENDATIONS TO COMPETENT AUTHORITIES AND AGENCIES OF THE EUROPEAN UNION.....	19

PRIPOROČILA ODLOČEVALCEM IN DELEŽNIKOM V REPUBLIKI SLOVENIJI IN REPUBLIKI SRBIJI TER PRIPOROČILA PRISTOJNIM ORGANOM IN AGENCIJAM EVROPSKE UNIJE

Uvod

Priporočila so nastala v okviru mednarodnega projekta ZAPROM "Spoštovanje raznolikosti kot temelj za integracijo Romov z zaposlovanjem – primer Slovenije in Srbije" (št.: 848948), katerega izvedbo je Evropska komisija (Generalni direktorat za pravosodje in potrošnike) zaupala konzorciju devetih institucij iz Slovenije in Srbije (2019–2022). Koordinator projekta je bil ISCOMET Inštitut za etnične in regionalne študije, Maribor, Slovenija. Iz Slovenije so pri izvedbi projekta sodelovali: Zavod za kulturo in izobraževanje, Črnomelj, Zveza Romov Slovenije, Murska Sobota in Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije, Ljubljana. Iz Srbije pa so sodelovali: Institut društvenih nauka, Beograd, YUROM Centar, Niš, Centar za istraživanje etniciteta, Beograd, Udruženje lokalnih ombudsmana Srbije, Bačka Topola in Edukativni centar Roma, Subotica.

Temeljni cilj projekta je bil identificirati glavne probleme na področju zaposlovanja Romov, kar je eden od temeljev za njihovo uspešno vključevanje, ter vzpostaviti in okrepi mehanizme za odpravo diskriminacije Romov na trgu dela in s tem prispevati k vključevanju Romov v Sloveniji in Srbiji.

Romska skupnost v Republiki Sloveniji in Republiki Srbiji je v primerjavi z večinskim prebivalstvom in drugimi etničnimi skupinami v izrazito podrejenem položaju na trgu dela. Skupnost je marginalizirana, pogosto getoizirana in njihov socialnoekonomski status v družbi je zelo nizek. Čeprav je v zadnjem obdobju v nekaterih romskih sredinah možno zaznati boljši materialni položaj, boljšo izobrazbeno raven in boljšo vključenost v družbo, se na področju zaposlovanja pripadnikov romske skupnosti ni veliko spremenilo. Romska skupnost se še vedno sooča z veliko brezposelnostjo, ki ni povezana samo s slabo izobrazbeno strukturo temveč predvsem s predsodki in diskriminacijo ter pomanjkanjem politične volje na lokalnem, nacionalnem in evropskem nivoju po oblikovanju in predvsem v izvrševanju politik, ki bi učinkovito odpravljale diskriminacijo marginalnih skupin in jim na ta način omogočale enakopravno vključevanje na trg dela in v širšo družbo.

Problemi, s katerimi se sooča romska skupnost niso samo njeni problemi, ampak predvsem problemi vseh nas. Predlagana projektna priporočila mednarodnega projekta ZAPROM niso namenjena samo v projektu sodelujočima državama Sloveniji in Srbiji, temveč tudi širše, tako za regijo Zahodnega Balkana kot tudi za vse evropske države, kjer živijo Romi.

Na tem mestu pozivamo vladne in nevladne organizacije ter prebivalce Republike Slovenije in Republike Srbije, druge evropske države ter evropsko komisijo, da se je potrebno.

1. Boriti proti predsodkom in stereotipom ter razvijati kulturo sodelovanja, medsebojnega razumevanja in spoštovanja med romskim in večinskim prebivalstvom, v skladu z evropskimi vrednotami in načeli.
2. Vzpostaviti in okrepiti možnosti, da romske skupnosti ohranjajo in razvijajo svojo etnično identiteto, jezik, kulturo in tradicijo in jo izrazijo tudi v širšem družbenem okolju.
3. Se hitro in odločno odzvati na negativne dogodke v Evropi, ki so posledica naraščajočega anti-romizma in diskriminacije v kakršnikoli obliki.
4. Upoštevati zaveze sprejete v okviru instrumentov za zaščito človekovih pravic v okviru Sveta Evrope in dosledno izpolnjevati priporočila njihovih nadzornih mehanizmov s področja spoštovanja človekovih pravic.

Priporočila odločevalcem in deležnikom v Republiki Sloveniji in Republiki Srbiji

Uporaba besedne zveze proti-romizem namesto anti-ciganizem. Izraz cigan ima izrazito slab pomen in se danes pogosteje uporablja kot slabšalni izraz za označevanje manjvrednih osebnih lastnosti kot za poimenovanje etnične skupnosti. Rom je danes uveljavljeno poimenovanje, zato je potrebno tudi spremeniti besedno zvezo, ki poimenuje zanikanje pravic Romov. Ker Ciganov ni več, tudi anti-ciganizma ni, so pa Romi in tako obstaja proti-romizem, saj negativne prakse in predsodki zgolj s preimenovanjem niso izginile.

Širše vključevanje Romov v pripravo in izvajanje politik za izboljšanje položaja in zaščito Romov.

Vključevanje ciljnih skupin v pripravo strategij in akcijskih programov je nujno za učinkovitost le-teh na lokalnem in nacionalnem nivoju. Prepogosto se dogaja, da so dokumenti pripravljene brez ustrezne komunikacije in podpore romske skupnosti, kar kaže na pokroviteljski odnos politike do romske skupnosti. Vloga romske skupnosti je tako pogosto omejena samo na formalno sodelovanje pri sprejemanju ukrepov in izvajanju, brez možnosti učinkovitega vplivanja na samo pripravo. Politika in stroka morata dosledno sprejeti nov način princip delovanja, in sicer "za romsko skupnostjo skupaj z romsko skupnostjo" in ne brez nje, kot je to pogosta praksa.

Natančno ovrednotiti dosedanje politike in ukrepe. Na številnih področjih se stanje ni izboljšalo kljub naporom različnih deležnikov in vloženi sredstvih. Da bi lahko sprejeli učinkovitejše ukrepe, je potrebno objektivno predstaviti rezultate in natančno preučiti razloge za dosedanje neuspehe na posameznih področjih, zato je nujno potrebna evalvacija preteklih politik in ukrepov. Pri oceni mora aktivno sodelovati tudi romska skupnost.

Oblikovanje posebnega strokovnega telesa za svetovanje. Izkušnje kažejo, da se posamezniki in institucije pogosto znajdejo v situaciji, ko ne morejo ustrezno rešiti vprašanj, povezanih z romsko skupnostjo (ali širše z ranljivimi skupinami). Običajno so to problemi nujne narave, za reševanje katerih posamezniki ali institucije nimajo dovolj ustreznih informacij, finančnih sredstev in strokovnih znanj. Strokovno svetovalno telo bi tako bilo koristno za uporabnike ter tudi za deležnike, ki pripravljajo in izvajajo politike

za zaščito ranljivih skupin. V svetovalno telo morajo biti vključeni strokovnjaki z različnih področij in telo mora kontinuirano delovati v okviru tistega državnega organa, ki bi mu lahko nudil ustrezno dodatno institucionalno pomoč in podporo.

Sistemsko reševanje in financiranje aktivnosti za reševanje vprašanj romske skupnosti. Kampanjski/projektni pristop k reševanju oprtih vprašanj je lahko učinkovit samo v primerih, ko so težave manjše in ne sistemske narave. Vprašanja, s katerimi se sooča romska skupnost, pa so zelo široka in zgodovinsko nakopičena. Reševanje teh problemov zgolj s projekti je nezadostno, saj je nujen sistemski pristop. Kratkoročno reševanje problemov, še zlasti pa neaktivnost po zaključku projektov, je dolgoročno neučinkovito in neodgovorno do romske skupnosti ter še dodatno zmanjšuje zaupanje romske skupnosti v to, da se bodo njihovi problemi uspešno naslovili in reševali.

Aktivna podpora ukrepom sobivanja na vseh nivojih in boj proti nestrpnosti in sovražnemu govoru. Slovenija in Srbija nista kulturno, jezikovno, etnično ... homogeni, še več, je zelo raznolika in zaradi svoje geografske lege močno vpeta v širši evropski prostor. Zato je potrebno aktivno podpirati ukrepe, ki omogočajo sobivanje različnih skupin v Sloveniji in Srbiji, ne samo zaradi ranljivih skupin samih temveč tudi zaradi družbenega interesa po hitrejšem socialno-ekonomskem razvoju.

Podpora romskim aktivistom in romskim organizacijam. Slovenija in Srbija morata aktivno podpreti romske aktiviste in romske organizacije ter druge organizacije civilne družbe, ki se ukvarjajo z zaščito romske skupnosti ali delujejo na področju zaščite človekovih pravic, boja proti diskriminaciji, pomoči žrtvam diskriminacije.

Zagotoviti trajne in stabilne finančne vire za programe socialnega vključevanja Romov in sožitja med različnimi etničnimi, kulturnimi in verskimi skupnostmi. Slovenija in Srbija mora podpreti politično in materialno prizadevanja vladnih in nevladnih organizacij, ki delujejo na področju sožitja in medkulturnega dialoga. Finančna sredstva Evropske unije in drugih mednarodnih podpornikov so za nevladne institucije pogosto nedosegljiva, saj je sama prijava projektov zahtevna, potrebno pa je zagotoviti tudi sofinancerja na nacionalni ravni, zato morata državi predvideti finančna sredstva v ta namen in spodbujati nevladne organizacije k prijavi in jim pomagati, da pridobijo sredstva iz evropskih in drugih skladov.

Izobraževati zaposlene v državni upravi, javnih službah in organih ter organizacijah, katerih država je posredna ali neposredna ustanoviteljica. Slovenija in Srbija mora zagotoviti ustrezno izobraževanje o spoštovanju človekovih pravic, ne-diskriminacije in več-kulturnosti vseh svojih zaposlenih na državni in lokalni ravni. Informirani in izobraženi zaposleni so tako lahko s svojim delovanjem zgled in spodbuda preostalim prebivalcem v Sloveniji in Srbiji.

Družbeno odgovorni mediji. Mediji morajo pri svojem delu jasno in nedvoumno obsojati diskriminacijo in spodbujati medkulturni dialog in sodelovanje. Uredniki naj spodbujajo produkcijo medijskih in izobraževalnih vsebin o večkulturni družbi in o etničnih skupnostih o njihovih posebnostih, tradicijah, kulturi in jeziku. Novinarjem morajo medijske hiše zagotoviti tudi ustrezno izobraževanje s področja zaščite človekovih pravic.

Lokalna skupnost mora s pomočjo participativnih proračunov bolj prisluhniti svojemu prebivalstvu, še posebej za t. i. mehke projekte. Participativni proračuni lokalnih skupnosti ne povečujejo samo aktivacijo prebivalstva, temveč tudi pripadnost k skupnosti. Skupinam (običajno ranljivim) pa mora lokalna skupnost aktivno pomagati pri artikulaciji njihovih potreb in predlogov in uresničevanju le-teh.

Dopolnitev zakonodaje in njeno dosledno izvrševanje na državni in lokalni ravni. Republika Slovenija je sprejela širok zakonodajni okvir, ki omogoča zaščito in vključevanje pripadnikov romske skupnosti. Žal se zakonodaja predvsem na lokalnem nivoju ne izvaja dosledno in tako zmanjšuje pričakovane učinke. Romska skupnost mora zakonsko dobiti večjo vlogo pri oblikovanju in izvrševanju politik, ki so neposredno ali posredno vezana na romsko skupnost in tako prevzeti del odgovornosti za izboljšanje svojega položaja.

Aktivno podpreti politično in drugo participacijo romske skupnosti na lokalnem in državnem nivoju. Romska skupnost zaradi marginalizacije ni enakopraven sogovornik na lokalnem in državnem nivoju. Inštitut romskega svetnika se je izkazal za učinkovitega le v sredinah, kjer je bilo doseženo ustrezno razumevanje pomena tega inštituta s strani romske skupnosti in spoštovanje le-tega s strani lokalne skupnosti. Da bi lahko v polnosti izkoristili namen romskega svetnika, je potrebno informirati romsko skupnost (volivce) o pomenu, namenu, vlogi, moči, obveznostih ipd., ki jo ima izvoljeni svetnik. Prav tako pa je potrebno izvoljenim svetnikom pomagati pri opravljanju njegovega dela.

Priporočila pristojnim organom in agencijam Evropske unije

Učinkovito in dosledno izvajanje Strateškega plana EU za Rome 2020-2030 v vseh državah članicah EU in državah kandidatkah za vstop v Evropsko unijo. Evropska komisija mora uporabiti vsa politična, pravna in druga sredstva, s katerimi bo dosegla izvajanje Strateškega plana v posameznih državah članicah. Predvsem pa mora vztrajati na preverjanju doseganja ciljev/indikatorjev. V nasprotnem primeru je strateški plan le seznam lepih želja, položaj Romov pa se v realnem življenju bistveno ne bo izboljšal.

Odločen boj proti anti-ciganizmu / proti-romizmu. Evropska komisija mora odločno reagirati na kakršne koli oblike anti-ciganizma / proti-romizma, ki se pojavijo v državah članicah ali v državah kandidatkah za članstvo v EU. Od držav članic in kandidatk mora Evropska komisija zahtevati spoštovanje človekovih pravic in človekovega dostojanstva ter odločno podpreti boj proti diskriminaciji.

Izboljšati sistematično zbiranje podatkov, ki se nanašajo na romsko skupnost. Evropska komisija in drugi organi (Eurostat) morajo v sodelovanju z nacionalnimi statističnimi in drugimi organi sistematično zbirati podatke, ki so osnova za pripravo, izvrševanje in oceno izvrševanja politik Evropske unije na področju zaščite romske skupnosti. Potrebno je redno izvajati ciljne raziskave, ki bodo podatkovna podlaga za potrebno ukrepanje in sprotno dopolnjevanje sprejetih ukrepov.

Zagotoviti polno podporo neodvisnim nacionalnim nadzornim organom. Nadzorni organi za nadzor varovanja človekovih pravic v državah članicah pogosto nimajo dovolj moči in podpore, da bi kršilce človekovih pravic ustrezno sankcionirali. Pogosto ti organi niso dovolj avtonomni in s premalo človeških in drugih virov ter tako ostajajo na nivoju opozarjanja na kršitve.

Predlagati nove načine in sredstva za izvajanje zakonodaje EU in standardov o diskriminaciji, sovražnem govoru itd. Treba je izvajati stalno spremljanje zakonodaje EU o nediskriminaciji, od držav članic pa zahtevati, da izboljšajo implementacijo svoje proti-diskriminacijske zakonodaje, da bi zagotovili popolno skladnost z določbami direktiv EU.

Promocija Listine raznolikosti v Srbiji in državah Zahodnega Balkana. Glede na pozitivne izkušnje, ki jih imajo države članice z Listino raznolikosti, pozivamo Evropsko komisijo, da podpre pobude, ki bi vpeljale Listino raznolikosti tudi v države Zahodnega Balkana z enakimi pogoji sodelovanja, kot jih imajo države članice EU.

Zagotoviti evalvacijo romskih projektov. Pozivamo Evropsko komisijo, da zagotovi natančno evalvacijo projektov, katerih vsebina je zaščita romske skupnosti in jih podpira EU.

Podpirati neodvisne nevladne organizacije, raziskovalne izobraževalne in druge institucije, ki se ukvarjajo z raziskovanjem in ozaveščanjem javnosti o človekovih pravicah in ranljivih skupinah.

Neodvisne institucije lažje zaznavajo probleme s katerimi se soočajo ranljive skupine. Njihove praktične izkušnje s terena omogočajo oblikovanje novih načinov in praks za opozarjanje, ozaveščanje in odpravljanje diskriminacije, prijavo kršitev, varovanje človekovih pravic in socialnega razvoja Romov.

Podpreti nadaljnje priznavanje zgodovinskega dejstva, da so bili Romi med drugo svetovno vojno žrtve holokavsta ter nadaljevati z aktivnostmi mednarodnega priznanja genocida nad Romi in podpreti vključitev genocida nad Romi v Dneve spomina na holokavst, raziskave in izobraževalne dejavnosti.

PREPORUKE DONOSIOCIIMA ODLUKA I ZAINTERESOVANIM STRANAMA U REPUBLICI SLOVENIJI I REPUBLICI SRBIJI I PREPORUKE NADLEŽNIM ORGANIMA I AGENCIJAMA EVROPSKE UNIJE

Uvod

Preporuke su date u okviru međunarodnog projekta ZAPROM "Poštovanje različitosti kao kamen temeljac za integraciju Roma kroz zapošljavanje – slučaj Slovenije i Srbije" (br.: 848948), čiju implementaciju je podržala Evropska komisija (Generalni direktorat za pravosuđe i potrošače). Projekat je poveren konzorcijumu od devet institucija iz Slovenije i Srbije u periodu (2019–2022). Koordinator projekta je bio ISCOMET institut za etničke i regionalne studije, Maribor, Slovenija. Iz Slovenije u realizaciji projekta su učestvovali: Zavod za kulturu i obrazovanje Črnomelj; Savez Roma Slovenije, Murska Sobota i Ministarstvo prosvete, nauke i sporta Republike Slovenije, Ljubljana. Iz Srbije su učestvovali: Institut društvenih nauka, Beograd; YUROM centar, Niš; Centar za istraživanje etniciteta, Beograd; Udruženje lokalnih ombudsmana Srbije, Bačka Topola i Edukativni centar Roma, Subotica.

Osnovni cilj projekta je bio da se identifikuju glavni problemi u oblasti zapošljavanja Roma, što je jedan od temelja za njihovu uspešnu integraciju, i da se uspostave i osnaže mehanizmi za eliminisanje diskriminacije Roma na tržištu rada i na taj način doprinese integraciji Roma u Sloveniji i Srbiji.

U poređenju sa većinskim stanovništvom i drugim etničkim grupama, romska zajednica u Republici Sloveniji i Republici Srbiji je u izrazito podređenom položaju na tržištu rada. Zajednica je marginalizovana, često getoizovana i njen socioekonomski status u društvu je veoma nizak. Iako se u poslednjem periodu u pojedinim romskim zajednicama može uočiti bolja materijalna situacija, bolji nivo obrazovanja i bolja integracija u društvo, na polju zapošljavanja pripadnika romske zajednice nije se mnogo šta promenilo. Romska zajednica je i dalje suočena sa visokom nezaposlenošću, koja nije povezana samo sa lošom obrazovnom strukturom, već uglavnom sa predrasudama i diskriminacijom, kao i nedostatkom političke volje na lokalnom, nacionalnom i evropskom nivou da se osmisle i pre svega, sprovode politike koje bi efikasno eliminisale diskriminaciju marginalnih grupa i na taj način im omogućile da se ravnopravno uključe na tržište rada i u šire društvo.

Problemi sa kojima se suočava romska zajednica nisu samo njeni, već pre svega problemi svih nas. Predložene projektne preporuke međunarodnog projekta ZAPROM namenjene su ne samo zemljama uče-

snicama projekta, Sloveniji i Srbiji, već i širem regionu; kako za region Zapadnog Balkana, tako i za sve evropske zemlje u kojima žive Romi.

Na ovom mestu pozivamo vladine i nevladine organizacije i stanovnike Republike Slovenije i Republike Srbije, drugih evropskih zemalja i Evropsku komisiju da se:

1. Bore protiv predrasuda i stereotipa i razvijaju kulturu saradnje, međusobnog razumevanja i poštovanja između Roma i većinskog stanovništva, u skladu sa evropskim vrednostima i principima.
2. Ustanovljavaju i osnažuju mogućnosti romske zajednice da očuva i razvija svoj etnički identitet, jezik, kulturu i tradiciju i da to izrazi i u širem društvenom okruženju.
3. Reaguju brzo i odlučno na negativne događaje u Evropi koji su rezultat rastućeg anti-romizma i diskriminacije u bilo kom obliku.
4. Pridržavaju obaveza preuzetih u okviru instrumenata za zaštitu ljudskih prava u okviru Saveta Evrope i da dosledno poštuju preporuke svojih kontrolnih mehanizama/tela za praćenje u oblasti poštovanja ljudskih prava.

Preporuke donosiocima odluka i zainteresovanim stranama u Republici Sloveniji i Republici Srbiji

Koristiti frazu anti-romizam umesto anti-ciganizam. Izraz Ciganin ima izrazito loše značenje i danas se češće koristi kao pogrdni izraz za označavanje inferiornih ličnih karakteristika nego za imenovanje etničke zajednice. Danas je Rom ustaljen termin, pa je potrebno promeniti i sintagmu koja označava uskraćivanje prava Roma. Pošto više nema Cigana, nema ni anti-ciganizma, ali ima Roma, a samim tim i anti-romizma, jer negativne prakse i predrasude nisu nestale samo preimenovanjem grupe ljudi iz Cigana u Rome.

Šire uključivanje Roma u pripremu i sprovođenje politika za poboljšanje njihovog položaja. Uključivanje ciljnih grupa u pripremu strategija i akcionih programa je od suštinskog značaja za njihovu efikasnost na lokalnom i nacionalnom nivou. Prečesto se dešava da se dokumenti pripremaju bez adekvatne komunikacije i podrške romske zajednice, što pokazuje pokroviteljski odnos većine prema romskoj zajednici. Stoga je uloga romske zajednice često ograničena samo na formalno učešće u donošenju i sprovođenju mera, bez mogućnosti da efektivno utiče na samu pripremu. Politika i stručnjaci moraju dosledno da usvajaju novi način rada, i to „za romsku zajednicu zajedno sa romskom zajednicom“, a ne bez njih, kako je to često praksa.

Detaljna evaluacija postojećih politika i mera. U mnogim oblastima situacija se nije poboljšala uprkos naporima različitih zainteresovanih strana i uložnim resursima. Da bi se mogle preduzeti efikasnije mere, potrebno je objektivno prikazati rezultate i pažljivo ispitati razloge dosadašnjih neuspeha u pojedinim oblastima. Stoga je evaluacija prethodnih politika i mera apsolutno neophodna. Romska zajednica takođe mora aktivno učestvovati u procesu procene.

Formiranje posebnog stručnog tela za savetovanje. Iskustvo pokazuje da se pojedinci i institucije često nalaze u situaciji da ne mogu na adekvatan način da reše pitanja koja se odnose na romsku zajednicu (ili šire, ranjive grupe). Obično su to problemi hitne prirode za koje pojedinci ili institucije nemaju dovoljno relevantnih informacija, finansijskih sredstava i stručnosti da ih reše. Stručno savetodavno telo bi stoga bilo korisno za korisnike, ali i za zainteresovane strane koje pripremaju i sprovode politike zaštite ranjivih grupa. U savetodavno telo moraju biti uključeni stručnjaci iz različitih oblasti, a telo mora kontinuirano da deluje u okviru tog državnog organa koji bi mu mogao pružiti odgovarajuću dodatnu institucionalnu pomoć i podršku.

Sistematski pristup i sistematsko finansiranje aktivnosti za rešavanje pitanja romske zajednice.

Kampanjski/projektni pristup rešavanju dugotrajnih pitanja može biti efikasan samo u slučajevima kada su problemi manji i nisu sistemske prirode. Pitanja sa kojima se suočava romska zajednica su veoma široka i istorijski akumulirana. Rešavanje ovih problema samo projektima je nedovoljno, jer je neophodan sistemski pristup. Kratkoročno rešavanje problema, a posebno neaktivnost nakon završetka projekata, dugoročno je neefikasno i neodgovorno prema romskoj zajednici i dodatno umanjuje poverenje romske zajednice da će njihovi problemi biti uspešno rešeni.

Aktivna podrška politikama suživota na svim nivoima i borbi protiv netolerancije, diskriminacije i govora mržnje.

Slovenija i Srbija nisu kulturno, jezički, etnički... homogene, štaviše, veoma su raznolike i zbog svog geografskog položaja snažno su utkane u širi evropski prostor. Stoga je neophodno aktivno podržavati mere koje omogućavaju suživot različitih grupa u Sloveniji i Srbiji, ne samo zbog samih ranjivih grupa, već i zbog interesa društva za brži socio-ekonomski razvoj.

Podrška romskim aktivistima i romskim organizacijama. Slovenija i Srbija moraju aktivno podržavati romske aktiviste i romske organizacije i druge organizacije civilnog društva koje se bave zaštitom romske zajednice ili rade u oblasti zaštite ljudskih prava, borbe protiv diskriminacije i podrške žrtvama diskriminacije.

Obezbediti stalna i stabilna finansijska sredstva za programe socijalnog uključivanja Roma i suživota između različitih etničkih, kulturnih i verskih zajednica.

Slovenija i Srbija moraju podržati političke i materijalne napore vladinih i nevladinih organizacija koje rade na polju suživota i interkulturalnog dijaloga. Finansijska sredstva Evropske unije i drugih međunarodnih organizacija često su nedostupna nevladinim institucijama, jer je sama prijava projekata zahtevna, a potrebno je obezbediti i sufinansiranje na nacionalnom nivou; tako da dve zemlje moraju da obezbede finansijska sredstva za ovu namenu i podsticati nevladine organizacije da se prijave i pomognu im, da dobiju sredstva iz evropskih i drugih fondova.

Obrazovati zaposlene u državnoj upravi, javnim službama i organima i organizacijama čiji je posredni ili neposredni osnivač država.

Slovenija i Srbija moraju obezbediti adekvatnu obuku o poštovanju ljudskih prava, nediskriminaciji i multikulturalnosti svih svojih zaposlenih na nacionalnom i lokalnom nivou. Na ovaj način informisani i obrazovani zaposleni mogu da daju primer i ohrabre ostatak stanovništva u Sloveniji i Srbiji.

Društveno odgovorni mediji. Mediji u svom radu moraju jasno i nedvosmisleno da osude diskriminaciju i promovišu međukulturni dijalog i saradnju. Urednici treba da podstiču proizvodnju medijskih i obrazovnih sadržaja o multikulturalnom društvu i etničkim zajednicama o njihovim osobenostima, tradiciji, kulturi i jeziku. Medijske kuće moraju novinarima omogućiti adekvatnu obuku iz oblasti zaštite ljudskih prava.

U okviru tzv. participativnih budžeta, lokalne zajednice moraju podržati projekte koje predlaže lokalno stanovništvo, posebno tzv. soft projekte.

Participativni budžeti lokalnih zajednica ne samo da povećavaju aktivaciju stanovnika već i njihov osećaj pripadnosti zajednici. Lokalne zajednice takođe moraju aktivno pomoći grupama stanovnika (obično ugroženih) u artikulisanju svojih potreba, izradi predloga i njihovoj primeni.

Izmena zakonodavstva i njegova dosledna primena na nacionalnom i lokalnom nivou.

Republika Slovenija je usvojila širok zakonodavni okvir koji omogućava zaštitu i integraciju pripadnika romske zajednice. Nažalost, zakonska regulativa, posebno na lokalnom nivou, ne sprovodi se dosljedno, čime se sma-

njuju očekivani efekti. Romskoj zajednici se mora dati veća uloga u formulisanju i sprovođenju politika koje su direktno ili indirektno povezane sa romskom zajednicom i na taj način im omogućiti da preuzmu deo odgovornosti za poboljšanje svog položaja.

Aktivna podrška političkom i drugom učešću romske zajednice na lokalnom i nacionalnom nivou.

Zbog marginalizacije, romska zajednica nije ravnopravan partner na lokalnom i nacionalnom nivou. Institut romskog savetnika pokazao se efikasnim samo u lokalnim zajednicama gde je postignuto adekvatno razumevanje značaja ovog instituta od strane romske zajednice i poštovanje prema njemu od strane lokalne zajednice. Da bi se u potpunosti iskoristila svrha romskog savetnika, neophodno je informisati romsku zajednicu (birače) o značenju, svrsi, ulozi, moći, obavezama i sl. koje ima izabrani savetnik. Takođe je potrebno pomoći izabranim savetnicima u obavljanju posla.

Preporuke nadležnim organima i agencijama Evropske unije

Efikasno i dosledno sprovođenje Strateškog plana EU za Rome 2020-2030 u svim državama članicama EU i zemljama kandidatima za ulazak u Evropsku uniju.

Evropska komisija mora da iskoristi sva politička, pravna i druga sredstva kojima će postići sprovođenje Strateškog plana u pojedinim državama članicama. Pre svega mora insistirati na proveru ostvarenosti ciljeva/indikatora. U suprotnom, strateški plan je samo spisak želja, a situacija Roma se neće značajno popraviti u stvarnom životu.

Odlučna borba protiv anti-ciganizma/anti-romizma.

Evropska komisija mora odlučno da reaguje na sve oblike anti-ciganizma/anti-romizma koji se pojavljuju u državama članicama ili u državama kandidatima za članstvo u EU. Evropska komisija mora zahtevati poštovanje ljudskih prava i ljudskog dostojanstva od država članica i zemalja kandidata i snažno podržati borbu protiv diskriminacije.

Unaprediti sistematsko prikupljanje podataka koji se odnose na romsku zajednicu.

Evropska komisija i drugi organi (Eurostat) moraju, u saradnji sa nacionalnim statističkim i drugim organima, sistematski prikupljati podatke koji su osnova za pripremu, sprovođenje i evaluaciju sprovođenja politika Evropske unije u oblasti zaštite romske zajednice. Neophodno je redovno sprovođenje ciljane istraživanja koja će biti baza podataka za neophodno postupanje i kontinuirano dopunjavanje usvojenih mera.

Pružiti punu podršku nezavisnim nacionalnim nadzornim organima.

Nadzorni organi za praćenje zaštite ljudskih prava u državama članicama često nemaju dovoljno ovlašćenja i podrške da adekvatno sankcionišu prekršioce ljudskih prava. Često ovi organi nisu dovoljno samostalni i sa nedovoljnim ljudskim i drugim resursima, pa tako ostaju na nivou upozorenja za prekršaje.

Predložiti nove načine i sredstva za implementaciju EU zakonodavstva i standarda o diskriminaciji i govoru mržnje.

Trebalo bi sprovođenje kontinuirano praćenje zakonodavstva EU o nediskriminaciji. Od država članica i kandidata trebalo bi se zahtevati da poboljšaju primenu svog antidiskriminacionog zakonodavstva kako bi se obezbedila puna usklađenost sa odredbama zakonodavstva EU u ovoj oblasti.

Promocija Povelje različitosti u Srbiji i drugim zemljama Zapadnog Balkana.

Uzimajući u obzir pozitivna iskustva koja zemlje članice imaju sa Poveljom različitosti, pozivamo Evropsku komisiju da podrži inicijative kojima bi se Povelja o različitosti uvela u zemlje Zapadnog Balkana pod istim uslovima kao i u zemlje članice EU.

Osigurati evaluaciju romskih projekata.

Pozivamo Evropsku komisiju da obezbedi detaljnu evaluaciju svih projekata čiji je sadržaj zaštita romske zajednice i koje podržava EU.

Podrška nezavisnim nevladinim organizacijama, istraživačkim, obrazovnim i drugim institucijama koje se bave istraživanjem i podizanjem javne svesti o ljudskim pravima i ranjivim grupama.

Nezavisne institucije lakše sagledavaju probleme sa kojima se suočavaju ugrožene grupe. Njihovo praktično iskustvo sa terena omogućava stvaranje novih metoda i praksi za uzbunjivanje, podizanje svesti i eliminisanje diskriminacije, prijavljivanje kršenja, zaštitu ljudskih prava i društveni razvoj Roma.

Podržati priznavanje istorijske činjenice da su Romi bili žrtve Holokausta tokom Drugog svetskog rata i nastaviti aktivnosti na međunarodnom priznavanju genocida nad Romima i podržati uključivanje genocida nad Romima u Dane sećanja na Holokaust, istraživanja i obrazovne aktivnosti.

RECOMMENDATIONS TO DECISION-MAKERS AND STAKEHOLDERS IN THE REPUBLIC OF SLOVENIA AND IN THE REPUBLIC OF SERBIA AND RECOMMENDATIONS TO COMPETENT AUTHORITIES AND AGENCIES OF THE EUROPEAN UNION

Introduction

The recommendations have emerged from the international project ZAPROM “Respect of diversity as a cornerstone for integration of Roma through employment – the case of Slovenia and Serbia” (no.: 848948), the implementation of which was entrusted by the European Commission (The Directorate-General for Justice and Consumers) to a consortium of nine institutions from Slovenia and Serbia (2019–2022). The project was coordinated by ISCOMET – Institute for Ethnic and Regional Studies, Maribor, Slovenia. From Slovenia, the participants in the implementation of the projects were the following: The Institute for Culture and Education, Črnomelj; The Roma Association of Slovenia, Murska Sobota; and The Ministry of Education, Science and Sports of the Republic of Slovenia, Ljubljana. And the participants from Serbia were: The Institute of Social Sciences, Belgrade; YUROM Centre, Niš; Ethnicity Research Centre, Belgrade; Association of Local Ombudsmen of Serbia, Bačka Topola; and Educational Centre of Roma, Subotica.

The ultimate objective of the project was to identify the main problems related to Roma employment, which is one of the foundations for their successful integration, as well as to establish and strengthen the mechanisms to eliminate discrimination against Roma in the labour market and thereby contribute to the integration of Roma in Slovenia and Serbia.

Compared to the majority population and other ethnic groups, the Roma community in the Republic of Slovenia and the Republic of Serbia is at a severe disadvantage in the labour market. The community is marginalized and often ghettoised and its socio-economic status in the society is very low. While material circumstances, educational level and inclusion in the society are improving in some Roma communities, not much has changed in the area of employment of members of the Roma community. The Roma community is still plagued by high unemployment, which is not only associated with poor educational structure, but also, above all, to prejudice and discrimination, as well as lack of political will at the local, national and European level to design and, more importantly, to implement policies that would effec-

tively eliminate discrimination against marginal groups and in this way enable an equal inclusion in the labour market and integration in the mainstream society.

The problems of the Roma community do not only concern the Roma community, but all of us. The recommendations proposed under the international project ZAPROM are not only intended for the participating countries of the project, Slovenia and Serbia, but also for a broader audience, including the Western Balkans region and all European countries hosting Roma populations.

On this point, we urge the governmental and non-governmental organizations and the citizens of the Republic of Slovenia and the Republic of Serbia, as well as other European countries and the European Commission to:

1. Combat prejudice and stereotypes and develop a culture of cooperation, mutual understanding and respect between the Roma and majority population, in accordance with European values and principles.
2. Establish and reinforce the arrangements enabling the Roma communities to preserve and develop their ethnic identity, language, culture and tradition, and to express these, also in a broader social environment.
3. Quickly and firmly respond to all negative developments in Europe that are caused by rising anti-Romism and discrimination in any form.
4. Respect the commitments made under the human rights protection instruments within the framework of the Council of Europe and to consistently comply with the recommendations of their control mechanisms for the protection of human rights.

Recommendations to decision-makers and stakeholders in the Republic of Slovenia and the Republic of Serbia

Using the term “anti-Romism” instead of the term “anti-Gypsism”. The term “Gypsy” has a strong negative connotation and it is commonly used today as a pejorative term to designate both inferior personality traits and the ethnic community. Roma is now an established designation, hence the term that refers to the denial of Roma rights should also be changed accordingly. Since there are no more Gypsies, there is no anti-Gypsism either. But there are, however, Roma and hence there is anti-Romism, as negative practices and prejudices did not disappear simply by being renamed.

Broader inclusion of Roma in the preparation and implementation of policies to protect the Roma and improve their situation. Involving target groups in the preparation of strategies and action programmes is essential for their effectiveness at local and national levels. Too often, documents are being drafted without adequate communication and support from the Roma community, reflecting the patronising attitude of politicians towards the Roma community. The role of the Roma community is thus often limited to formal participation in the adoption and implementation of measures, without having the opportunity to effectively influence the process of their preparation. Policy-makers and professional societies must consistently adopt a new *modus operandi*, namely by working “for the Roma community together with the Roma community” and not without the Roma community, as is often the case.

A detailed evaluation of the policies and measures adopted so far. In many areas, the situation has not improved despite the efforts of various stakeholders and the resources invested. In order to introduce more effective measures, it is necessary to present results objectively and to take a closer look at the reasons for the failures in each area, which calls for an urgent evaluation of past policies and measures. The Roma community must be actively involved in the evaluation.

Creation of a designated expert advisory body. Experience shows that individuals and institutions often find themselves in a situation where they cannot adequately address issues related to the Roma community (or, more broadly, to vulnerable groups). These usually represent problems of an urgent nature, which cannot be tackled by individuals or institutions because they do not have enough relevant information, financial resources and expertise. An expert advisory body would thus be useful both for the users and stakeholders who develop and implement policies to protect vulnerable groups. The advisory body should include experts from different fields and it should operate continuously within the framework of the national authority that could provide it with the appropriate additional institutional assistance and support.

A systemic approach to and financing of activities to address the issues of the Roma community. A campaign/project-based approach to addressing the outstanding issues can only be effective in cases where the problems are minor and not systemic in nature. However, the issues facing the Roma community are very broad and historically cumulative. Addressing these problems through projects alone is insufficient as it is vital to apply a systemic approach. In the long run, short-term problem solving, and specifically, inactivity after the completion of projects, is ineffective and irresponsible towards the Roma community and it further undermines the confidence of the Roma community that their problems will be successfully addressed and solved.

Actively supporting coexistence measures at all levels and combating intolerance and hate speech. Slovenia and Serbia are not culturally, linguistically, ethnically... homogeneous, but rather very diverse and, due to their geographical location, strongly embedded in the broader European context. It is therefore necessary to actively support measures that enable the coexistence of different groups in Slovenia and Serbia – not only for the sake of the vulnerable groups themselves but also to pursue the social interest in a faster socio-economic development.

Supporting the Roma activists and Roma organisations. Slovenia and Serbia should actively support the Roma activists and organisations, as well as other civil society organisations involved in the protection of the Roma community or operating in the fields of human rights protection, fight against discrimination and assistance to victims of discrimination.

Ensuring sustainable and stable financial resources for the programmes of social inclusion of Roma and of coexistence between different ethnic, cultural and religious communities. Slovenia and Serbia should provide political and material support for the efforts of governmental and non-governmental organisations operating in the fields of coexistence and intercultural dialogue. For non-governmental institutions, funding from the European Union funds and other international supporters is often unattainable due to the complexity of the project application process and because it is necessary to secure a co-financer at national level. Both countries must therefore set aside financial resources for this purpose, encourage non-governmental organisations to apply and help them to obtain financing from European and other funds.

Providing training for employees of the State administration and public services, bodies and organisations, directly or indirectly established by the State Slovenia and Serbia must ensure that all their employees at national and local level receive adequate training in respect for human rights, non-discrimination and multiculturalism. Informed and educated employees can thus act as an example and encourage other Slovenian and Serbian citizens to act in the same way.

Socially responsible media. The media must clearly and unequivocally condemn discrimination and promote intercultural dialogue and cooperation. Editors should encourage the production of media and educational content on multicultural society and on ethnic communities, their characteristics, traditions,

culture and language. Media companies should also provide journalists with adequate training in the protection of human rights.

Local authorities should become more sensitive to the concerns of their own population by adopting participatory budgeting, especially for “soft projects”. The participatory budgeting of local communities increases not only the activation of the population, but also its sense of belonging to the community. And the local community must actively support the (usually vulnerable) groups in articulating and realising their needs and proposals.

Supplementing legislation and consistently enforcing it at national and local level. Slovenia has adopted a broad regulatory framework to protect and integrate members of the Roma community. Unfortunately, the legislation is not being implemented consistently, particularly at the local level, thus diminishing the expected impacts. The Roma community should be legally granted a greater role in the formulation and implementation of policies that directly or indirectly concern the Roma community, and thus assume part of the responsibility for improving their situation.

Actively supporting the political and other participation of the Roma community at the local and national level. At the local and national level, the Roma community is not treated as an equal interlocutor due to marginalisation. The institution of the Roma Councillor has only proved to be effective in localities that achieved an adequate understanding of its importance for the Roma community and that respect this institution. In order to fully benefit from the purpose of the Roma Councillor, it is necessary to inform the Roma community (voters) about the meaning, purpose, role, power, obligations, etc. of the elected Councillor. It is also necessary to assist the elected Councillors in carrying out their work.

Recommendations to the competent authorities and agencies of the European Union

Effective and consistent implementation of the 2020–2030 EU Roma Strategic Framework in all EU Member States and candidate countries. The European Commission must use all political, legal and other means to ensure that the Strategic Framework is implemented in each Member State. Above all, it must insist on verifying the achievement of the targets/indicators. Otherwise, the Strategic Framework is just a wish list and there will be no significant improvement in the real-life situation of the Roma.

Determined efforts to combat anti-Gypsism / anti-Romism. The European Commission should take decisive action against all forms of anti-Gypsism / anti-Romism that emerge in the Member States or candidate countries for EU membership. The European Commission must demand respect for human rights and human dignity from Member States and candidate countries and must resolutely support the combat against discrimination.

Improving the systematic collection of data relating to the Roma community. The European Commission and other authorities (Eurostat) must cooperate with national statistical and other authorities in order to ensure a systematic collection of data, which form the basis for the preparation, implementation and evaluation of the enforcement of European Union policies on the protection of the Roma community. Targeted research must be carried out on a regular basis to provide a data base for adopting the necessary measures and ensuring these are kept up to date.

Providing full support to independent national supervisory bodies. Often, the supervisory bodies responsible for supervising human rights protection in the Member States lack sufficient power and support to adequately sanction human rights violators. These bodies often lack the required autonomy, as well as human and other resources, thus remaining at the level of whistleblowers.

Proposing new methods and means to implement the EU legislation and standards on discrimination, hate speech, etc. Ongoing monitoring of EU non-discrimination legislation should be carried out, and Member States should be asked to improve the implementation of their anti-discrimination laws to ensure full compliance with EU directives.

Promoting the Diversity Charter in Serbia and the Western Balkan countries. Given the positive experience with the Diversity Charter recorded in the Member States, we call on the European Commission to support initiatives to also introduce the Diversity Charter in the Western Balkan countries, under the same conditions of participation as for the EU Member States.

Ensuring evaluation of the Roma projects. We call on the European Commission to ensure that EU-supported projects aimed at protecting the Roma community are thoroughly evaluated.

Supporting independent non-governmental organisations, research, educational and other institutions engaged in researching and raising awareness on human rights and vulnerable groups. Independent institutions are better placed to identify the problems faced by vulnerable groups. Their practical real field experience enables them to develop new ways and practices to draw attention to, raise awareness on and eliminate discrimination, report violations and protect human rights and social development of Roma.

Efforts should be made to ensure the continued recognition of the historical fact that Roma were victims of the Holocaust during the Second World War, and to continue activities for the international recognition of the genocide of the Roma population, as well as to support the inclusion of the Roma genocide in the Holocaust Memorial Days, research and educational activities.



ZAPROM

RESPECT OF DIVERSITY AS A CORNERSTONE FOR
INTEGRATION OF ROMA THROUGH EMPLOYMENT
– THE CASE OF SLOVENIA AND SERBIA

